Ratkaisut

Harjoituksia osaan I

1. Ratkaisu

Glottolog-sivuston osalta tiedot kielistä löytää seuraavilta verkkosivuilta:

algonkin	http://glottolog.org/resource/languoid/id/algo1255
barai	http://glottolog.org/resource/languoid/id/nucl1630
bretoni	http://glottolog.org/resource/languoid/id/bret1244
makuši	http://glottolog.org/resource/languoid/id/macu1259
mandingo/mandinka	http://glottolog.org/resource/languoid/id/mand1436
tšetšeeni	http://glottolog.org/resource/languoid/id/chec1245

2. Ratkaisu

Kesä-llä	*halua-n*	*syödä*	*vain*	*jäätelö-ä.*
summer-ADE/LOK	want-1SG	eat.INF	only	ice.cream-PART
sommar- ADE/LOK	vilja-1SG	äta.INF	bara	glass- PART

‘In the summer I want to eat only ice cream.’

‘På sommar vill jag äta bara glass.’

– Suomen adessiivin voi glossata joko sijan nimellä tai yleisemmin vain lokatiiviksi.

– *Syödä*-verbin infinitiivin voi halutessaan myös jakaa morfeemeihin: *syö-dä*.

Jag	*hitta-de*	*kantarell-er*	*i*	*skog-en.*
minä	löytää-PRET	kantarelli-PL	LOK	metsä-DEF

’Löysin kantarelleja metsästä.’

My	*sister*	*had*	*a*	*birth-day*	*and*	*I*	*forgot*	*it.*
minun	sisko	poss.PRET	INDEF	syntymä-päivä	ja	minä	unohtaa.PRET	se

’Siskollani oli syntymäpäivä ja minä unohdin sen.’

– Omistusta ilmaiseva *have* glossataan joskus myös sanan latinankielisellä vastineella *habeo*.

– Pronominit *I* ja *my* voi glossata myös 1SG ja 1SG.POSS.

Lyhenteet:

1	1. persoona
ADE	adessiivi
DEF	määräinen
INDEF	epämääräinen
INF	infinitiivi
LOK	lokatiivi(nen)
PART	partitiivi
PL	monikko
POSS	omistus
PRET	mennyt aika
SG	yksikkö

3. Ratkaisu

Suomen ja sen lähisukukielen viron välillä on lukuisia äännevastaavuuksia, jotka selvyydessään ja säännönmukaisuudessaan muistuttavat esimerkiksi suomen murteiden sisäisiä eroja. Niinpä suomea ja viroa ei seuraavassa oikeastaan tarvitse pitää erillään.

Äänteenmuutokset tapahtuvat usein vain määrätyissä äänneympäristöissä, ja tämän takia myös sukulaiskielten vertailu on hyvä jäsentää toisaalta äänteiden sana-aseman mukaan esim. sananalkuinen ja sanansisäinen asema) ja toisaalta eri äänneryhmien eli konsonanttien ja vokaalien (ja niiden alaryhmien) mukaan.

Suomen ja paljon etäisemmän ersän sananalkuisia klusiileja *p*, *t* ja *k* vastaavat pohjoissaamessa (ainakin sen oikeinkirjoituksessa) *b*, *d* ja *g*. Osaa suomen sananalkuisista *s*-äänteistä vastaa muissa kielissä *s*, osaa pohjoissaamen *č* ja ersän *ś* (tämän perusteella voidaan olettaa, että jälkimmäisten sanojen kantamuodossa on suomessakin ollut toinen äänne kuin *syli*-sanan edeltäjässä). Suomen ja pohjoissaamen likvidoita eli *l*- ja *r*-äänteitä vastaavat ersän sanoissa palataalisemmat *l'* ja *ŕ* silloin, kun sanan vokaali on etuvokaali (*sel'*, *l'em*, *kel'* ja *veŕ*, mutta takavokaaliset sanat *tol* ja *paro*).

Sanansisäisissä ja -loppuisissa konsonanteissa näkyvin säännönmukaisuus on se, että saamen konsonantit ja konsonanttiyhtymät ovat ”suurempia”: suomen (*l*, *r*, *s*, *t* ja *lm*) ja vastaavia ersän yksinäiskonsonantteja vastaavat *ll*, *rr*, *ss*, *ht* ja *lbm*. Ersässä suomen ja saamen soinnittomia *s*(*s*)- ja (*h*)*t*-äänteitä vastaavat soinnilliset *z* ja *d*.

Ensimmäisen tavun vokaalit ovat kielissä kovin erilaisia, mutta sinänsä säännönmukaisesta kehityksestä kertoo suomen ja pohjoissaamen *ie*-diftongien ja ersän *e*:n vastaavuus. Suomen *a*:ta vastaa kahdessa pohjoissaamen sanassa *uo*, ersässä *a*; samoin suomen *e*-vokaalia vastaa kahdesti saamen *ea* ja ersän *i*.

Toisen tavun vokaaleissa vastaavuudet ovat näkyvämpiä: suomen *i*:n (*e*-:n) vastine pohjoissaamessa on *a*, ersässä toista vokaalia ei ole. Suomen sananloppuisten *a*:n ja *ä*:n vastineet ovat ersässä *o* ja *e*, pohjoissaamessa yleensä *i*.

Kahvia merkitsevät sanat eivät kuulu pohjoisen Euroopan uralilaisia kieliä puhuvien kansojen ikiaikaiseen perussanastoon, vaan ne ovat alkuaan arabiaan palautuvia kansainvälisiä lainasanoja, jotka ovat saapuneet suomeen ja sen sukukieliin viime vuosisatoina venäjän ja germaanisten kielten välityksellä. Koska lainasanat ovat mukautuneet matkan varrella monien välittäjäkieltenkin äännejärjestelmiin, tällaisille samannäköisille ja samaa merkitseville kulkusanoille ei voi osoittaa samoja historiallisia äännevastaavuuksia kuin omaperäiselle sanastolle.

Harjoituksia osaan II

1. Ratkaisu

p, b, m: bilabiaalisia

p, t, k: soinnittomia klusiileja

d, s, n: soinnillisia dentaaleja

m, n, ŋ: soinnillisia nasaaleja

k, g, x: velaarisia

2. Ratkaisu

leg|o	lukea
	indikatiivin preesens, yks. 1. pers.
leg|imus	lukea
	indikatiivin preesens, mon. 1. pers.
leg|eb|am	lukea
	indikatiivin imperfekti
	yks. 1. pers.
leg|eb|amus	lukea
	indikatiivin imperfekti
	mon. 1. pers.

labor	työ
labor|is	työ
	yks. genetiivi
labor|es	työ
	mon. nominatiivi
labor|um	työ
	mon. genetiivi

tempus	aika
locus	paikka
tempus| locus|que	aika
	paikka
	rinnastava (’ja’)

ante	edessä, ennen
ante|vert|o	edelle
	rientää
	indikatiivin preesens, yks. 1. pers.

Leksikaalisia ovat *leg-*, *labor*, *tempus* ja *locus*, selvästi kieliopillisia *lego-* ja *labor*-sanoihin liittyvät affiksit.

Leksikaalisten ja kieliopillisten morfeemien määrittelyssä kysymyksiä saattavat herättää morfeemi *que*, joka on sidonnainen, sekä *ante*, joka on paitsi prepositio myös prefiksi kuten sanassa *anteverto*.

Latina käyttää paljon päätteitä. Päätteet ovat usein morfologiselta tyypiltään kumuloivia.

3. Ratkaisu

a) *kot'kytyn*	missä tahansa
b) *nokönа*	(ei) yhtään
c) *ńulesjosyn*	metsissä
d) *kytyn ke*	jossa(k)in
e) *kyče*	millainen, minkälainen
f) ei koskaan	*noku*
g) miten	*kyźy*
h) kuka tahansa	*kot'kin*
i) talot	*korkaos*
j) joidenkuiden	*kinjoslen ke*

4. Ratkaisu

Huomaa, että roolien määrittäminen ei aina ole ollenkaan yksioikoista, vaan lauseita voi useinkin miettiä useammasta näkökulmasta. Toisin sanoen tähän tehtävään ei ole yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua.

1. *Muovipussi tuhosi* [purjehtijan] *mitalihaaveet*. – Aiheuttaja – pussi on väline, mutta väline oikeastaan edellyttää jonkun, joka välinettä käyttää.

2. *Leudot talvet ovat auttaneet Helsingin villikaneja*. – Aika

3. *Viikunat aloittivat maanviljelyksen Lähi-idässä*. – Aloittamisen väline (myös viljelyn kohde eli patientti).

4. *Tulvat ja mutavyöryt surmasivat Filippiineillä*. – Voima

5. *Virastossa riehuva vatsatauti voi vaatia lääkehoitoa Helsingissä*. – Voima vaatimisen, patientti hoitamisen näkökulmasta.

6. *Kaatosade kätki karhut Itä-Suomen jahtimiehiltä*. – Voima

7. *Kotieläintila avasi ovensa remontin päätyttyä*. – Lokaatio

8. *Moottorisahat kaatoivat kuusikon Tapiolan Länsirannasta*. – Väline

9. *Linnunkakka tukki Urho Kekkosen monumentin putket*. – Aiheuttaja

10. *Leuto tammikuu satoi ennätyksiä jokiin ja järviin*. – Voima, aika

11. *Päiväkodit pullistelevat lapsista*. – Lokaatio

12. *Polkupyörä katkaisi sähköt Turun ratapihalla*. – Väline

13. *Kypärä pelasti naisen hengen pyöräkolarissa Kontulassa*. – Väline

14. *Avaruusromu ajoi astronautit piiloon rakettiin*. – Syy tai aiheuttaja

15. *Espoon viimeinen tasoristeys poistuu 2010*. – Lokaatio

16. *Lauantai-ilta täytti juoppoputkat Lahdessa*. – Aika

17. *Leivänpaahdin poltti omakotitalon Helsingin Pitäjänmäessä*. – Syy tai aiheuttaja, palon lähtökohta

5. Kommentti

Tehtävään ei ole mahdollista antaa yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Aineistosta huomaa, että siinä on selviä ja helposti ratkaistavia tapauksia (esimerkiksi viimeisestä virkkeestä ei voisi poistaa vaikkapa *käyn*-sanaa, koska se on lauseen predikaatti ja yksiselitteisesti pakollinen osa), mutta monesti näin ei ole: pakollisuuden ja valinnaisuuden ero on jatkumo. Jatkumon keskivaiheilla olevissa tapauksissa huomaa, että jos sanan tai sanaryhmän poistaminen ei tee ilmausta mahdottomaksi, se ainakin muuttaa sen merkitystä jollakin tavoin.

Harjoituksia osaan III

1. Ratkaisu

a) västäräkin ilmestyminen pihalle ensi kertaa: indeksi, osoittaa kevääseen

b) auton nopeusmittari: ikoni, kuvaa nopeutta

c) putoavista kivistä varoittava liikennemerkki: ikoni, kuvaa tapahtumaa

d) vihkisormus: symboli, sopimuksenvarainen merkki virallistetusta liitosta

e) jää auton tuulilasissa: indeksi, merkki kylmyydestä

f) kulmakarvojen rypistäminen: indeksi, merkki miettimisestä (tms.)

g) peukalon nostaminen: symboli, sopimuksenvarainen merkki hyväksynnästä tai kannustuksesta

2. Ratkaisu

a) *aukoa päätään*	metonymia, osa–kokonaisuus (pää = suu)
b) *laskea päässä*	metonymia, lähekkäisyys (pää = aivot ➞ ajatukset)
c) *pääarkkitehti*	metafora (pää = tärkein)
d) *pitää päänsä kylmänä*	metonymia, lähekkäisyys (pää = aivot ➞ ymmärrys, mieliala)
e) *nuppineulan pää*	metafora (ihmisen osa = esineen osa)
f) *ilmapallo leijuu saaren päällä*	metafora (ihmisen ylin osa = mikä tahansa yläosa tai -pinta)
g) *karjaa on 50 päätä*	metonymia, osa–kokonaisuus (pää = yksilö)

3. Kommentti

Tähänkään tehtävään ei ole yhtä ainoa oikeaa ratkaisua, vaan harjoituksen ajatuksena on tarjota pohdiskelun aihetta. Monet esimerkeistä perustuvat alue- ja muihin murre-eroihin, ja kieli muuttuu eri suuntiin, joista kaikkia ei tunnetakaan. Internet on hyvä paikka tarkkailla

tällaisia muutoksia, koska sen käyttäjiä on paljon – kirjoittajien kirjo tarkoittaa myös kielen kirjoa. On myös hyvä tuulettaa omaa intuitioluottamustaan: monesti oma käsitys voi olla yllättävänkin suppea.

4. Ratkaisu

a) *Tein seppeleen kukista.*	materiaali, alkuperä
b) *Opettajat hytkyivät naurusta.*	syy
c) *Kuulin uutisen radiosta.*	lähtökohta, alkuperä
d) *Nukuin sikeästi aamusta iltaan.*	lähtökohta, aika
e) *Haaveilen kesästä.*	aihe
f) *Talo on rakennettu tiilistä.*	materiaali
g) *Minusta lomaa pitäisi olla enemmän.*	näkökulma
h) *Meistä tulee muurareita.*	muuttuja, alkuperä
i) *Kolme lapsista luisteli jäällä.*	kokonaisuus (josta kolme on osa)
j) *Silitin koiraa selästä.*	lokaatio, osa
k) *Lapset kiipesivät sisään ikkunasta.*	väylä